

ХУДОЖЕСТВЕНИТЕ ИДЕИ НА БЪЛГАРСКОТО ВЪЗРАЖДАНЕ

(„Творчество Васила Друмева и становление българской национальной литературы“ от Марина Чемоданова. Изд. на БАН, 1987, 165 с.)

Публикациите на съветската изследователка Марина Чемоданова са добре познати на специалистите по история на българската литература. Вече петнадесет години нейните научни търсения са свързани с проблемите на Българското възраждане. Резултат от задълбочените ѝ проучвания е отпечатаната от издателството на БАН монография за творчеството на забележителния възрожденски белетрист, драматург и литературен критик Васил Друмев.

Чемоданова си поставя обемна и сложна задача — да очертае параметрите на литературния живот на българите преди Освобождението; да обвърже нашия литературен развой с културните процеси, с развитието на обществено-политическата, научната и естетическата мисъл в Русия, на Балканите, в Западна Европа; да осветли европейската културна ситуация и разлетя ѝ за естетическите трансформации у нас. Последователен е стремежът на авторката да разглежда проблемите в общоевропейския контекст, да ги изяснява на базата на сравнителното проучване, да разкрие механизма на претворяване на чуждия литературен опит.

Широкият културноисторически фон, върху който е ситуирано делото на забележителния възрожденец, обогатява и насочва тълкуването. То се опира на солиден изворов материал — изследователката свободно борови с художествените произведения, кореспонденцията, автобиографичните бележки, критическите статии, научните трудове, публицистиката, курсовите работи на В. Друмев от Одеската семинария и от Киевската духовна академия; възрожденската и следосвобожденската периодика; съчиненията на българските възрожденски писатели, спомени, изследвания за епохата и нейните творци; внушителна по обем и обхват научна литература.

М. Чемоданова има рядкото щастие да попадне на неизвестни архивни материали, свързани с дейността на Друмев като педагог и общественик. Откритите от нея протоколи на силнестренската община за периода 1874—1877 г., писани от Друмев, разкриват неговото съпричастие, дълбоката му вътрешна ангажираност с проблемите на просветното

дело — грижата за откриване на нови училища, за уеднаквяване на учебните програми, за съσταση на училищното настоятелство и т. н. По-подробно, с по-голяма раздвиженост и лекота изследователката интерпретира другата своя находка — вече от архива на град Велико Търново — „Изходият дневник на писмата и телеграмите на Петропавловското училище“. Документът е и значително по-интересен — съдържа над 300 писма и телеграми на Друмев от 1878—1882 г., когато той е ректор на семинарията за подготовка на учители и свещеници. С верен усет за посоката на обществените и културните процеси в освободена България авторката осветлява неколкогодишната педагогическа работа на забележителния възрожденец. Въпреки неблагоприятните политически условия по време на Стамболовия режим В. Друмев се стреми да привлече за учители руснаци или българи, получили образование в Русия, стреми се да разшири научния и литературния кръгозор на семинаристите — бъдещи народни водачи. Чрез писмата на ректора на Петропавловското училище Чемоданова представя малко познати страни от делото на просветителя, хвърля светлина върху неговите интимни пориви и граждански позиции.

„Теперь уже мое имя, моя честь связаны с этим заведением; воспитанников, вышедших из него, люди будут называть „климентовскими“ воспитанниками...“ — цитира изследователката писмо до Т. Икономов, в което педагогът споделя желанието си да промени учебната програма, да насити преподаването със светски науки и знания, да подготви от семинаристите предани граждани и вдъхновени културни дейци (с. 54).

В първа глава „Обществено-културна и литературно-критическая деятельность В. Друмева“ Чемоданова изгражда портрета на големия просветител, на далиновидния учител, чийто възгледи за необходимостта от свобода и самостоятелност в учебно-възпитателната работа не са изгубили своята действителна сила и актуалност. Умело са използвани литературно-критическите публикации на писателя. Изследователката насочва своето внимание и към поведението на Климент

Браницки. Според нея те са не само органическа част от литературното наследство на твореца, но преди всичко представляват талантива публицистика, средство за пропагандиране на просветни и демократични идеи в период, когато устното слово все още има безотказно въздействие сред най-широките народни слоеве. Не е пренебрегнат и фактът, че някои от най-значимите си проповеди Друев публикува в сп. „Духовен прочит“ (Гърново, 1881—1882) — т. е., че те са адресирани и към образованите, към „високите“ читателски кръгове — чрез печата неуморният просветен деес търси съмишленици и съратници в борбата срещу невежеството, в битката за „истинска свобода“ и прогрес.

Разбира се, най-голям интерес буди същинската част на изследването. Както подсказва самото заглавие на книгата, тя е посветена на белетристичните и драматургичните изяви на писателя, анализирани с оглед формирането на националната българска литература, с оглед на жанровите и стиловите търсения на възрожденските творци. Мястото и значението на В. Друев като основоположник на оригиналната българска белетристика е отдавна изяснено в нашата наука; добре проучена е и — драмата му „Иванку, убиецът на Асеня I“ — възприят връх в развитието на историческата драматургия през Възраждането.

На свой ред М. Чемоданова се стреми да обхване отделните явления в тяхното движение, стреми се да осмисли литературните факти от гледна точка на породилите ги причини. Очевидно е желанието на авторката да проникне в сложността, полярността, многоаспектността на естетическата мисъл у нас в последните години преди Освобождението. Разказваческата традиция на XIX в., повествователната техника на нашите възрожденски белетристи като теоретичен проблем и като обект на изследване не са загубвали своята актуалност. Генетическите и типологическите аспекти на анализите в монографията „Творчество Васила Друева и становление българской национальной литературы“ открояват предимно процеса на приобщаване на нашата литература към европейската, очертават механизма на използване на чуждия литературен опит.

В хода на изложението М. Чемоданова доуточнява изходните си концепции, непрекъснато „отчита“ националното своеобразие на българския литературен развой през Възраждането, неведнъж говори за спецификата и полигенетичната основа на романтизма в нашата литература. При това все пак натежава тенденцията развитието на предосвободителската ни белетристика да се подведе под знака на „неистовата“ романтическа литература. Въпреки многобройните правилни констатации за дълбоконационалния характер на по-

вестите „Нешастна фамилия“ на В. Друев, „Войвода“ на Л. Каравелов, „Изгубена Станка“ на Ил. Блъсков, в отделни случаи тълкуването на художествените похвати и образността в трите творби неправомерно се свежда само до влияние на поетиката на френската „неистова“ школа. Ролята на съия-предказание, на бурята в природата пряко насочва към мотиви и похвати, познати от българския фолклор, свързва се с митологичните представи на нашия народ (с. 88—89). В художествената практика на белетриста Каравелов се долавя не само и не толкова наличието на елементи от „неистовата“ поетика и влияние на руската реалистична литература, но и мощното въздействие на нашия фолклор, на родната литературна традиция.

Несъмнено верни са наблюденията на авторката над отликите на възрожденската проза от „неистовата словесност“, определена от Гюте като литература на отчаянието. В България тя е „литература на бунта, за нея е присъщо героическото начало“ (с. 91, 156). И друга важна отличителна черта — докато френските писатели схващат този тип словесност като антитеза на сантиментализма, в резултат на ускореността на литературния процес в българските повести, повлияния от литературата на кошмара, тясно се прелитат, наслагат, пресичат елементи на сантиментализъм, романтизъм, реализъм. Чемоданова характеризира Друевия сантиментализъм като трагически (за разлика от мелодраматическия сантиментализъм на Кр. Шмидт, немски писател, от чието творчество нашият белетрист е силно повлиян в първата си повест).

В книгата си съветската българистка разглежда и редица обсъждани в науката ни проблеми — за зараждането и утвърждаването на реализма в българската литература, за ролята на творческата личност, за развитието на възрожденска драма и театър и т. н. Подчертаната склонност към концентуалност, непрекъснатият стремеж към обобщения, сравнения, синтези свързват нейната книга с най-добрите традиции на българистиката в братската съветска страна. А изграденият от Чемоданова портрет на Васил Друев запознава руския читател с големия творец и общественик, осъзнал и следвал неотклонно своя дълг на хуманист и просветител. Главен адресат на монографията обаче са специалистите филолози, тях „Творчество Васила Друева и становление болгарской национальной литературы“ подпомага да се ориентират в художествените идеи и естетическите търсения на българските възрожденски писатели.

Катя Станева